

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИНИЦТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

©2025 ГЛУШКОВ О. А.

УДК 637.5:338.43
JEL Classification: D46; G32; Q10

Глушков О. А.

Сучасні тенденції переробки продукції тваринництва: проблеми та перспективи

Стратегічна роль переробки продукції тваринництва у забезпеченні продовольчої безпеки, підвищенні конкурентоспроможності агропромислового комплексу та формуванні доданої вартості в аграрному виробництві зумовлюють актуальність дослідження. Водночас галузь стикається з низкою викликів, що зумовлюють потребу в комплексному дослідженні сучасного стану переробної галузі тваринництва. Актуальність тематики та наявність невирішених раніше частин загальної проблеми обумовлюють мету дослідження, яка полягає в аналізі сучасного стану та тенденцій розвитку переробки продукції тваринництва в Україні з урахуванням зовнішніх і внутрішніх викликів. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс методів, що забезпечив системність та обґрунтованість дослідження розвитку переробної галузі тваринництва, зокрема: метод статистичного аналізу для оцінки динаміки надходження сировини та показників доданої вартості; метод порівнянь для аналізу змін у галузі та міжнародного досвіду; графічний метод для візуалізації тенденцій та отриманих результатів; системний аналіз для визначення ролі галузі у формуванні ланцюгів доданої вартості та забезпеченні продовольчої безпеки; метод економіко-математичного моделювання для розрахунку показників за окремими видами продукції. Комплексне використання методів дало змогу глибоко проаналізувати сучасні процеси переробки тваринницької продукції. Проведено статистичний аналіз обсягів надходження тваринницької сировини на переробні підприємства. Обґрунтовано посилення ролі промислових підприємств як основних постачальників сировини для переробки, що зумовлено високою продуктивністю та стабільною закупівельною політикою. Наведено статистичні показники, що свідчать про трансформацію структури постачальників молока та м'яса: зменшення частки особистих селянських господарств та нарощування обсягів закупівель у промисловому секторі. Виявлено суттєве зростання обсягів переробки продукції птахівництва як підтвердження економічної доцільності та високої ефективності цього напрямку. Дослідження надходження молока на переробні підприємства дозволило виявити кризові явища в молочній галузі, зокрема скорочення загального обсягу виробництва молока в Україні та зменшення частки молока від населення, що обумовлено низькою ефективністю господарств та відсутністю стимулів до модернізації. Аналіз розвитку молокопереробної галузі продемонстрував скорочення кількості підприємств, що пов'язано з тривалим спадом виробництва, зниженням внутрішнього попиту та негативним впливом повномасштабної війни. Проаналізовано обсяги виробництва основних видів молочної продукції, серед яких зафіксовано різке скорочення випуску незбираного молока, вершкового масла, сиру та згущеного молока, натомість виробництво сухого молока демонструє стабільність, що свідчить про його потенціал на зовнішніх ринках.

Ключові слова: переробна галузь, тваринництво, молочна продукція, виробництво молока, додана вартість, військові дії.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-2-34-42>

Рис.: 3. **Табл.:** 6. **Бібл.:** 13.

Глушков Олег Анатолійович – кандидат технічних наук, доцент, директор, Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж нафтогазових технологій, інженерії та інфраструктури сервісу Одеського національного технологічного університету» (вул. Левітана, 46а, Одеса, 65088, Україна)

E-mail: glushkovuk99@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5954-5541>

UDC 637.5:338.43
JEL Classification: D46; G32; Q10

Glushkov O. A. The Current Trends in Livestock Product Processing: Problems and Prospects

The strategic role of livestock product processing in ensuring food security, enhancing the competitiveness of the agro-industrial complex, and forming added value in agricultural production defines the relevance of the research. Along with this, the sector faces a number of challenges that necessitate a comprehensive study of the current state of the livestock processing industry. The relevance of the topic and the presence of previously unresolved aspects of the general problem determine the aim of the research, which is to analyze the current state and development trends of livestock product processing in Ukraine, considering external and internal challenges. To achieve the set aim, a combination of methods was applied, ensuring the systematic and substantiated nature of the research into the development of the processing industry in animal husbandry, specifically: the method of statistical analysis for assessing the dynamics of raw material supplies and indicators of added value; the method of comparisons for analyzing changes in the industry and international experience; the graphical method for visualizing trends and results obtained; systematic analysis to determine the role of the sector in forming value-added chains and ensuring food security; the method of

economic-mathematical modeling for calculating indicators for individual types of products. The comprehensive use of the methods enabled a thorough analysis of the modern processes of livestock product processing. A statistical analysis of the volumes of incoming livestock raw materials to processing enterprises was conducted. The strengthening of the role of industrial enterprises as the main suppliers of raw materials for processing is substantiated, driven by high productivity and a stable procurement policy. Statistical indicators are presented that demonstrate the transformation of the structure of suppliers of milk and meat: a decrease in the share of private household farms and an increase in procurement volumes in the industrial sector. A significant increase in the processing volumes of poultry products has been identified as confirmation of the economic viability and high efficiency of this direction. The study of milk deliveries to processing enterprises has revealed crisis phenomena in the dairy industry, particularly a reduction in the overall volume of milk production in Ukraine and a decrease in the share of milk from the population, caused by low farm efficiency and a lack of incentives for modernization. The analysis of the development of the dairy processing sector has demonstrated a reduction in the number of enterprises, which is linked to a prolonged decline in production, a decrease in domestic demand, and the negative impact of the full-scale war. The volumes of production of the main types of dairy products have been analyzed, among which a sharp decline in the output of raw milk, butter, cheese, and condensed milk has been recorded, whereas the production of dry milk shows stability, indicating its potential in external markets.

Keywords: processing sector, livestock, dairy products, milk production, added value, military actions.

Fig.: 3. **Tabl.:** 6. **Bibl.:** 13.

Glushkov Oleg A. – Candidate of Sciences (Engineering), Associate Professor, Director, Branch Division "Vocational College of Oil and Gas Technologies, Engineering and Service Infrastructure of Odesa National Technological University" (46a Levitana Str., Odesa, 65088, Ukraine)

E-mail: glushkovuk99@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5954-5541>

Вступ. За сучасних умов господарювання переробка продукції тваринництва відіграє провідну роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, підвищенні конкурентоспроможності агропромислового комплексу та формуванні доданої вартості в аграрному виробництві. Цей сектор економіки забезпечує населення країни якісною продукцією тваринного походження та сприяє розвитку суміжних галузей економіки, стимулює зайнятість на сільських територіях та створює додаткові джерела податкових надходжень. Завдяки ефективній переробці сировини тваринництва забезпечується раціональне використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва, мінімізуються втрати продукції, та підвищується її ринкова цінність.

Однак, попри стратегічну важливість, галузь переробки тваринницької продукції стикається з низкою системних викликів, які суттєво ускладнюють її стабільне функціонування й перспективний розвиток. Особливої актуальності набувають проблеми морального та фізичного зношення основних виробничих фондів, високої енергозалежності переробних підприємств, нестачі інвестицій у модернізацію технологічного обладнання, виникає нерівномірність розвитку переробної інфраструктури в регіональному розрізі, спостерігається недостатній рівень інноваційності, автоматизації процесів, обмежена інтеграція в сучасні агропродовольчі ланцюги доданої вартості, зростають вимоги споживачів до якості та безпечності харчових продуктів – це все чинить безперервний тиск на переробні підприємства, змушуючи їх шукати нові підходи до ведення бізнесу. Подолання окреслених проблем сприятиме підвищенню сталості, ефективності та конкурентоспроможності переробної галузі в довгостроковій перспективі розвитку економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За сучасних умов нестабільного зовнішнього середовища та необхідності зміцнення продовольчої безпеки держави, переробка продукції тваринництва набуває стратегічного значення та знаходить висвітлення в наукових та аналітичних дослідженнях. Окремі праці присвячені оцінці якості тваринницької продукції та удосконаленню її споживчих характеристик, зокрема, Гавриленко О. О. та Букалова Н. В.

[1] дослідили показники маркування та якості мороженої продукції, акцентуючи увагу на необхідності підвищення контролю за якістю та відповідності стандартам. Отже, спостерігається загальна тенденція посилення вимог до безпечності і простежуваності продукції тваринного походження.

В роботі Лупенка Ю. О. [2] висвітлено перспективи розвитку переробної галузі у післявоєнний період, зокрема обґрунтовано необхідність стимулювання інвестицій, модернізації переробних підприємств і формування ефективної логістичної інфраструктури для забезпечення сталого функціонування АПК. Вчений наголошує на важливості державної підтримки та формуванні партнерських моделей взаємодії між виробниками сировини та переробниками. В дослідженні Гайдаєнка Ю. В. та Корбича Т. С. [3] сконцентровано увагу на інноваційних підходах до організації переробки продукції тваринництва в умовах сталого розвитку, зокрема, розглянуто практики впровадження ресурсозберігаючих технологій, цифровізації процесів та інтеграції підприємств у ланцюги доданої вартості. Проблемні аспекти розвитку тваринництва як сировинної бази для переробки розглянуто в працях Барилевич О. М. [4] та Лаврук О. В. і Лаврук Н. А. [5]. Вчені проаналізували тенденції розвитку галузі, виклики, пов'язані з демографічною ситуацією в сільських регіонах, скороченням поголів'я та обмеженими інвестиційними можливостями, та дійшли до висновку, що без відновлення потенціалу первинного виробництва неможливо забезпечити стабільний розвиток переробки. Актуальні виклики для переробки молока розкрито в дослідженнях Чагаровського В. [8], Кабаш Н. [9] та Тулуша Л. [10]. У статті Чагаровського В. [8] зазначається, що, попри труднощі, українські виробники намагаються відповідати європейським стандартам ціноутворення та якості. Кабаш Н. [9] наголошує на стійкості підприємств молочної галузі, які, попри втрату потужностей через воєнні дії, змогли зберегти споживчий ринок. Своєю чергою, Тулуш Л. [10] підкреслює низький рівень глибини переробки молока в Україні та необхідність стимулювання розвитку вторинної переробки та виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Отже, серед наукової спільноти спостерігається зростаюча увага до проблем та перспектив переробки продукції тваринництва, що проявляється у фокусі на якості, інноваційності, інтеграції у ринки, адаптації до зовнішніх загроз і підвищенні ефективності. Незважаючи на широке висвітлення окресленої тематики, деякі аспекти не розглянуті повною мірою та потребують ґрунтовного аналізу. Зокрема, не знайшли висвітлення питання функціонування сфери переробки продукції тваринництва за сучасних зовнішніх та внутрішніх викликів.

Актуальність тематики та наявність невирішених раніше частин загальної проблеми обумовлюють **мету дослідження**, яка полягає в аналізі сучасного стану та тенденцій розвитку переробки продукції тваринництва в Україні з урахуванням зовнішніх і внутрішніх викликів.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати сучасний стан розвитку переробної галузі продукції тваринництва в Україні в умовах економічних і воєнних викликів;
- оцінити динаміку надходження продукції тваринництва на переробні підприємства за видами тварин та джерелами постачання;
- визначити тенденції у структурі м'ясної та молочної переробки та зміни у співвідношенні між промисловим виробництвом і домогосподарствами;
- обґрунтувати значення доданої вартості в переробці продукції тваринництва та визначити її вплив на економічну ефективність галузі;
- виявити проблеми та перспективи розвитку переробки тваринницької продукції в умовах трансформаційних змін.

Для виконання окреслених завдань було використано комплекс методів, що дозволили забезпечити всебічний та системний аналіз функціонування та розвитку переробної галузі тваринництва, зокрема використано: метод статистичного аналізу для дослідження динаміки обсягів надходження продукції тваринництва на переробні підприємства, змін у структурі джерел постачання та оцінки кількісних показників створеної доданої вартості; метод порівнянь для зіставлення стану галузі в різні періоди розвитку та порівняння вітчизняної практики з міжнародним досвідом функціонування аналогічних систем; графічний метод для візуалізації основних тенденцій у структурі виробництва, ціновій динаміці та розподілі доданої вартості; системний аналіз для виявлення ролі переробної галузі у формуванні ланцюгів доданої вартості, її взаємозв'язків із сировинною базою та кінцевим споживачем та визначення її впливу на продовольчу безпеку країни; метод економіко-математичного моделювання для розрахунку обсягів доданої вартості, створеної за окремими видами продукції тваринництва: маслом, сиром, дитячими сумішами, ковбасами тощо. Комплексне застосування окреслених методів забезпечило глибину та обґрунтованість дослідження, спрямованого на обґрунтування сучасних тенденцій переробки тваринницької продукції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Агропромисловий комплекс України традиційно займає вагоме місце у формуванні національного валового внутрішнього продукту, забезпеченні зайнятості населення та

продовольчої безпеки країни. Отже, переробка продукції тваринництва виступає ланкою, що поєднує первинне виробництво з кінцевим споживанням, забезпечуючи створення доданої вартості та підвищення якості харчових продуктів. Ефективне функціонування цієї галузі постає економічним, соціальним і стратегічним завданням, особливо за умов збройної агресії, дестабілізації логістичних ланцюгів і трансформацій споживчого попиту.

Переробка продукції тваринництва в Україні охоплює обробку м'яса, молока та інших продуктів тваринного походження для отримання готових харчових продуктів. Станом на кінець 2022 р. галузь зазнала значних змін під впливом воєнних дій та економічних викликів. Динаміка змін у надходженні м'ясної та молочної продукції на переробні підприємства, а також розподіл між промисловими підприємствами та господарствами населення показує тенденцію зростання загального надходження м'яса на переробні підприємства майже в 4 рази: з 451,9 тис. т. у 2000 р. до 1832 тис. т. у 2022 р., переважно за рахунок продукції птахівництва (табл. 1).

Промислові підприємства стають основними постачальниками м'яса та молока, а особисті селянські господарства майже втратили значення у виробництві тваринницької продукції. Зокрема, закупівлі в підприємств м'яса зросли з 231,4 тис. т. у 2000 р. до 311,6 тис. т. у 2022 р., що вказує на зміцнення промислового виробництва; закупівлі в особистих селянських господарствах різко скоротилися: з 238,5 тис. т. у 2000 р. до 7,1 тис. т. у 2022 р. (-97 %). Оцінювання динаміки надходження продукції тваринництва на переробні підприємства за видами тварин вказує на такі тенденції: для великої рогатої худоби спостерігається скорочення з 341,9 тис. т у 2000 р. до 69,6 тис. т у 2022 р., тобто на 80 %, що пов'язане зі зниженням рентабельності виробництва яловичини; для свинини характерне поступове зростання до 368,0 тис. т у 2022 р., а для продукції птахівництва характерне різке зростання – з 16,7 тис. т у 2000 р. до 1393,7 тис. т у 2022 р. Отже, Україна перейшла до інтенсивного розвитку птахівництва, оскільки воно економічно вигідніше.

У 2023 р. Україна посіла 32-ге місце у світовому рейтингу виробників молока з обсягом 7,36 млн т, з даного обсягу 40 % (приблизно 2,96 млн т) було спрямовано на переробку. Для порівняння: у такому рейтингу виробників молока у 2020 році ми займали 22-ге місце [8]. Отже, загальний обсяг надходжень молока на переробку знижується, що може свідчити про кризові явища в галузі. Закупівлі в підприємств стабільні: з 1819,6 тис. т у 2000 р. до 2329,8 тис. т у 2022 р. Закупівлі в господарств населення скоротилися з 1515,2 тис. т у 2000 р. до 354,6 тис. т у 2022 р., тобто знизилися на 77 %.

Як і у випадку з м'ясом, молочна галузь переходить до промислового виробництва, а частка молока від населення стрімко зменшується. Загалом переробна промисловість м'ясної та молочної продукції в Україні стикається з викликами, пов'язаними з дефіцитом сировини та змінами в структурі споживання. Водночас спостерігається зростання виробництва м'яса та збільшення споживання окремих його видів.

Переробні підприємства – ключовий рушій розвитку тваринницької галузі. Саме вони формують сталий попит

Таблиця 1

Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства, тис. т

Продукція	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)							
Надійшло всього	451,9	489,0	1442,9	1689,9	1778,2	1826,9	1832,0
У тому числі куплено в:							
▪ підприємств	231,4	288,7	406,6	376,5	272,7	253,4	311,6
▪ господарств населення	238,5	200,3	106,1	18,7	10,0	11,8	7,1
Із загального обсягу надходжень за видами сільськогосподарських тварин							
Велика рогата худоба	341,9	334,9	224,7	123,8	83,6	88,7	69,6
Свині	74,5	107,7	230,4	325,3	303,1	318,0	368,0
Птиця	16,7	38,3	947,8	1203,3	1389,4	1418,4	1393,7
Молоко							
Надійшло всього	3334,8	5689,0	4793,2	4251,2	3511,8	3197,8	2767,5
У тому числі куплено в:							
▪ підприємств	1819,6	1874,7	2193,0	2743,7	2556,0	2477,9	2329,8
▪ господарств населення	1515,2	3814,3	2544,2	1346,1	733,1	554,0	354,6

Джерело: розраховано автором за даними [6; 7]

на молочну сировину, без якого виробники молока не матимуть стимулу розвивати свої господарства. Станом на 1 січня 2023 року в українських молочних підприємствах утримувалося 394,2 тис. корів. Для порівняння: населення утримувало близько 958,6 тисяч голів – тобто майже втричі більше. Проте, попри кількісну перевагу, саме промисловий сектор забезпечує до 90 % усього молока, яке надходить на переробку. Основна причина – вища продуктивність молочних ферм, яка перевищує аналогічний показник у домогосподарствах.

З часу здобуття незалежності Україною промислове молочне виробництво потроїло свою ефективність, тоді як у приватному секторі показники залишаються майже незмінними. Така динаміка стала можливою завдяки системним інвестиціям, які ініціюють саме переробні підприємства, закуповуючи якісну сировину в сільськогосподарських виробників. У такий спосіб формується стабільна співпраця між фермами та переробниками –

партнерство, що лежить в основі розвитку сучасного молочного ринку.

Станом на 2022 р. молокопереробна галузь України перебуває у складному становищі, що є результатом багаторічного спаду виробництва, економічних труднощів і воєнних викликів. У 1990 р. в Україні працювало 643 од. молокопереробних підприємств, однак уже у 2022 р. їх залишилось лише 112 од., що свідчить про скорочення понад у 5 разів (табл. 2).

Така динаміка зумовлена низкою чинників: від розвалу колгоспної системи та втрати ринків збуту до недостатньої державної підтримки малого і середнього бізнесу. Виробництво молока також зазнало значного зниження: з 24,5 млн т у 1990 р. до 7,64 млн т у 2022 р. Обсяги переробки впали з 18 млн до 2,93 млн т, що означає не лише зменшення сировинної бази, а й втрату споживацького попиту всередині країни. Продукція з незбираного молока скоротилась у 8 разів, а виробництво вершкового масла –

Таблиця 2

Основні показники молокопереробного сектора в Україні

Показник	1990 р.	2003 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Кількість молокопереробних підприємств, од.	643	441	192	178	112
Виробництво молока, млн т	24,5	13,67	9,8	8,7	7,64
Перероблено молока, млн т	18	4,5	3,5	3,2	2,93
Продукція з незбираного молока, тис. т	6430	1230	1010	1046	780
Вершкове масло, тис. т	441,1	145,3	87,5	64,4	60
Сир, тис. т	183,8	167,8	115,8	106,5	89
Сухе молоко, тис. т	61,1	19,8	35,3	34,1	34
Згущене молоко, тис. т	166	101,4	74,5	74	60

Джерело: побудовано автором за даними [9]

у 7 разів. Подібна тенденція спостерігається і для сиру та згущеного молока. Винятком є лише сухе молоко, виробництво якого у 2020-х рр. залишається стабільним, що може свідчити про його експортний потенціал. Особливо відчутним став вплив повномасштабної війни: у 2022 р. через окупацію, руйнування інфраструктури та порушення логістики обсяги переробки молока знизились ще більше. Внаслідок обстрілів та окупації частина молокопереробних підприємств в Україні була втрачена: наразі близько двох третин із тих, що залишилися, функціонують з високим рівнем завантаженості.

У галузі продовжують працювати 112 молокозаводів, які забезпечують роботою близько 60 тисяч осіб та переробляють майже 3 млн т молока, виготовляючи стратегічно важливі для країни продукти – йогурти, сири, сметану, вершкове масло та згущене молоко. Попри суттєве зниження внутрішнього попиту, спричинене масовою еміграцією громадян, окремі виробники нарощують обсяги виробництва та експорту, тим самим сприяючи надходженню валюти до держави.

Попри скорочення обсягів сировини, галузь демонструє ознаки адаптації та модернізації. В контексті скорочення обсягів виробництва молока менші підприємства можуть зазнавати більших втрат або змушені об'єднуватися з більшими. Зокрема, за даними [10], рентабельність молокопереробної промисловості складає на рівні 23,1 %, що є позитивним сигналом для інвесторів і свідчить про відносну стійкість галузі, попри виклики воєнного часу, зниження виробництва та логістичні труднощі, та означає, що підприємства не лише покривають витрати, а й отримують прибуток, що стимулює подальші інвестиції в обладнання, якість продукції та розширення асортименту.

Зростання рентабельності та якості молока – це позитивні тренди, що можуть забезпечити довгострокову стійкість. Наразі у 2022 р. українська молокопереробна галузь демонструє якісну трансформацію: майже 70 % молока, що надходить на переробку, є екстра або вищого гатунку (рис. 1).

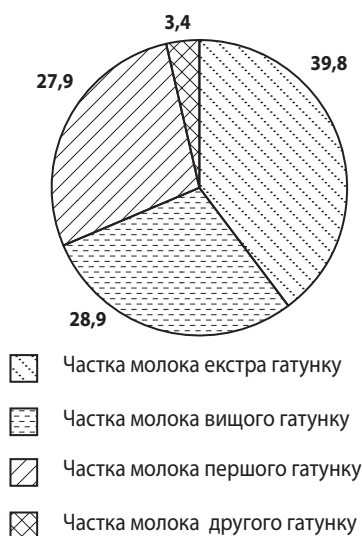

Рис. 1. Якість молока, що надходить на переробку, %

Джерело: побудовано автором за даними [9]

До того ж частка молока гатунку «Екстра» зросла до 40,9 %, що на 8,8% більше, ніж у 2021 р. Зазначимо, що це є важливим сигналом для покращення конкурентоспроможності продукції на зовнішньому ринку, розширення експорту, підвищення безпеки та якості молочних продуктів для внутрішнього споживача. Незважаючи на труднощі, галузь має перспективи. Україна поступово адаптується до вимог європейського ринку, а також зростає роль малих фермерських господарств. Модернізація обладнання, державна підтримка, розвиток кооперації – усе це може стати основою для відновлення сектору.

Переробка молока значно підвищує вартість продукту, тобто найвигідніше для економіки не просто продавати молоко як сировину, а створювати готову продукцію, що дозволяє підвищити доходи виробників, розширити експортний потенціал, стимулювати внутрішній ринок споживання якісної продукції з високою доданою вартістю (табл. 3).

Додана вартість, як різниця між ціною реалізації готової продукції та вартістю сировини (в нашому випадку – молока-сировини) показує, скільки «додано» вартості під час переробки, фасування, транспортування, маркетингу молочної продукції (табл. 4).

На основі проведених розрахунків можна зробити висновок, що дитячі суміші дають найбільшу додану вартість – у 12,5 разів більше, ніж ціна молока, що пояснюється складністю виробництва, високими вимогами до безпеки, упаковкою та брендом.

Вершкове масло також демонструє високу капіталізацію, зростаючи майже в 10 разів. Сир і сметана – це продукція середнього рівня доданої вартості, проте навіть сир – майже у 5 разів дорожчий, ніж молоко. Отже, молоко виступає сировиною з найменшою прибутковістю – його реалізація без переробки значно знижує потенційний дохід виробника, а основна додана вартість створюється під час переробки та на роздрібному етапі. За таких умов формується ланцюг доданої вартості (рис. 2):

Таким чином, аграрний сектор України може отримувати значно більший дохід, якщо зосередиться на виробництві кінцевої продукції. Оцінка обсягу реалізованої продукції в сегментах м'ясної і рибної галузей та олійно-жирової промисловості свідчать, що найстабільнішим сектором є виробництво м'яса та м'ясних продуктів, обсяги якого зросли понад у 2 рази за досліджуваний період (2015–2022 рр.) та формують стійкий внутрішній попит, розвиток експортного потенціалу і ефективність виробничих процесів (табл. 5).

Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків демонструє поступове зростання до 2021 р., після чого у 2022 р. спостерігається незначне зниження, що зумовлено труднощами з логістикою та постачанням сировини в умовах війни. Виробництво олії та тваринних жирів характеризується значною волатильністю: після різкого зростання до 2020 р. у 2021 р. обсяги впали майже у 7 разів, проте вже у 2022 р. відбулося суттєве відновлення, така нестабільність потребує особливої уваги до факторів сировинного забезпечення, експорту та впливу зовнішньої кон'юнктури.

Війна, що триває з 2022 р., безперечно вплинула на переробку промисловості, однак наявні дані свідчать про

Таблиця 3

Середні споживчі ціни на молочні товари у 2022 році

Товари	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
Молоко пастеризоване жирністю до 2,6 % включно, за 1000 г	28,93	29,37	30,53	31,46	31,92	32,29	32,61	32,40	32,90	33,27	33,86	34,28
Сири м'які жирні, кг	133,60	139,55	144,60	147,35	147,48	146,76	147,15	147,40	148,12	151,76	155,24	159,34
Сметана жирністю до 15 % включно, кг	75,12	76,56	80,75	82,38	83,97	85,00	85,07	86,60	87,99	89,38	92,27	95,11
Масло вершкове, 200 г	52,17	54,56	56,41	58,76	59,24	59,97	60,13	60,59	61,53	63,06	63,67	65,98
Молочні суміші для дитячого харчування, 250 г	83,44	84,20	86,04	93,90	98,46	101,82	104,93	105,46	106,54	110,96	111,22	114,59

Джерело: розраховано автором за даними [11]

Таблиця 4

Розрахунок доданої вартості молочної продукції

Продукт	Середня ціна, грн/кг	Різниця з молоком	Коефіцієнт доданої вартості
Сир м'який	147,61	115,70	4,63
Сметана	85,84	53,93	2,69
Масло вершкове	299,90	267,99	9,40
Дитяча суміш	399,14	367,23	12,51

Джерело: розраховано автором

Рис. 2. Формування ланцюга доданої вартості у виробництві молочної продукції

Джерело: розробка автора

Таблиця 5

Обсяг реалізованої продукції переробки, млн грн, без ПДВ та акцизу

Показник	2015 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів	47799,4	76495,0	81128,4	102042,3	109175,9
Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків	2314,1	5681,1	6610,9	7896,6	7328,3
Виробництво олії та тваринних жирів	74852,8	133365,2	160019,0	23786,8	167381,9

Джерело: розраховано автором за даними [12]

адаптацію підприємств і поступове відновлення виробництва у критичних галузях.

М'ясопереробна промисловість – одна з ключових галузей українського агропродовольчого сектора, яка забезпечує споживчий ринок продукцією щоденного попиту (ковбаси, м'ясні вироби, консерви) та формує значну частину експортного потенціалу АПК. М'ясопереробна промисловість в Україні зберігає баланс між свіжим м'ясом і готовою продукцією: близько 35–40 % м'яса йде на переробку,

з них основну частку займають ковбасні вироби, а м'ясні консерви мають стабільну нішу, яка значно активізувалась у 2022 р. через воєнні потреби.

Тож, війна змістила акценти на бюджетні продукти і довготривале зберігання.

Загальна оцінка структури споживання м'яса в переробній промисловості України, актуальна для періоду 2019–2022 рр. з урахуванням змін у 2022 р. через повномасштабну війну, наведена в табл. 6.

Таблиця 6

Структура споживання м'яса в переробці

Напрямок використання	Орієнтовна частка від загального обсягу м'яса, %	Споживання
Свіже м'ясо (реалізація без переробки)	60–65	Основний канал споживання м'яса, особливо серед домогосподарств
Ковбасні вироби (варені, напівкопчені, сосиски, сардельки)	20–30	Найбільший сегмент переробленої продукції. Найбільше використовуються свинина та м'ясо птиці
М'ясні консерви та паштети	5–10	В основному виготовляються з субпродуктів; зростання попиту у 2022 році через потреби ЗСУ
Інші вироби (напівфабрикати, м'ясні рулети, фарші, ковбаски)	5–7	Ринок зростає через зручність приготування

Джерело: узагальнено автором

М'ясопереробна галузь України створює значну додану вартість, особливо у виробництві ковбасних і готових виробів, та зумовлено тим, що в процесі глибокої переробки відбувається не лише зміна фізичних характеристик сировини, а й істотне зростання її ринкової цінності. М'ясопереробна галузь демонструє, що збільшення ступеня переробки напряму впливає на формування доданої вартості та чітко підтверджується статистикою: у грудні 2022 р. середня ціна виробника на сиру свинину становила близько 84 750 грн/т, тоді як варені ковбаси – вже 102 699 грн/т, а напівкопчені – 132 737 грн/т (рис. 3).

Таким чином, обробка м'яса у більш складну продукцію дозволяє підвищити його ринкову ціну щонайменше на 20–50 %, а у випадку делікатесної продукції – навіть удвічі.

Таке зростання не лише покриває витрати на обробку, логістику, пакування та сертифікацію, а й забезпечує формування внутрішньої доданої вартості – тобто тієї частини, що залишається в українській економіці у вигляді заробітних плат, податків і прибутків підприємств. В умовах війни, коли постачання сировини нестабільне, а експорт

сирого м'яса ускладнений, саме перехід до продукції з високим ступенем переробки стає одним із найефективніших інструментів збереження прибутковості галузі та її конкурентоспроможності.

Окрім того, розвинена м'ясопереробна інфраструктура (холодильне обладнання, автоматичні лінії, сертифіковане виробництво) дозволяє підприємствам виходити на міжнародні ринки, де продукція з високою доданою вартістю користується більшим попитом, ніж сире м'ясо.

У період воєнних дій це особливо важливо, оскільки виробництво готових м'ясних продуктів дозволяє максимально ефективно використовувати обмежену сировинну базу, зберігаючи конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках. Також м'ясопереробна галузь активно формує ланцюги локальної кооперації: сільськогосподарські виробники постачають сировину, малі переробники займаються виготовленням продукції, а торговельні мережі реалізують її – що в комплексі створює значну додану вартість в економіці регіонів.

Переробна промисловість продукції тваринництва в Україні поступово трансформується від екстенсивної

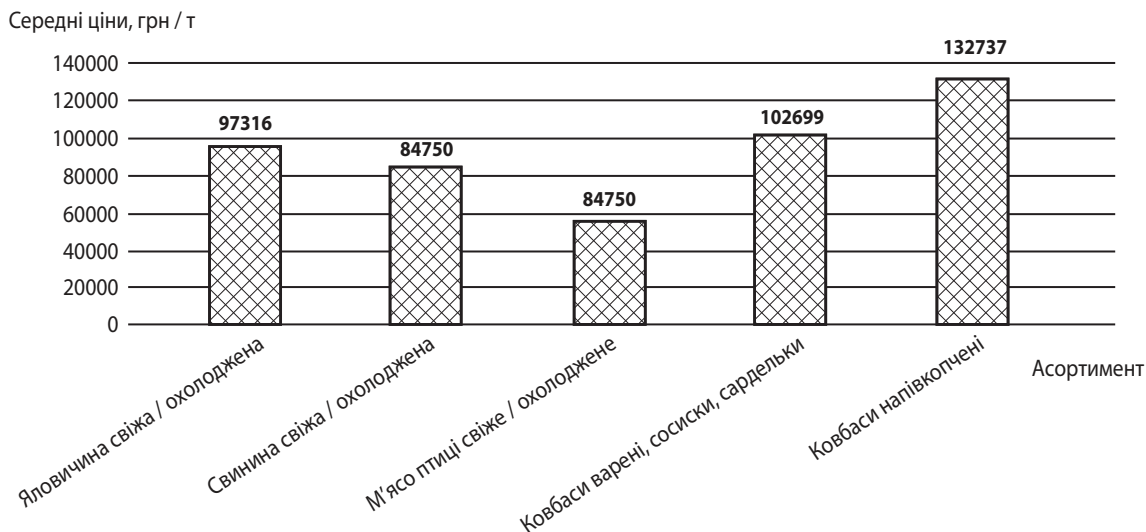

Рис. 3. Середні ціни виробників м'ясної продукції у грудні 2022 року, грн/т

Джерело: побудовано на основі даних [13]

моделі із домінуванням господарств населення до інтенсивного промислового виробництва. Такий перехід супроводжується зростанням обсягів сировини, що надходить від підприємств, а також підвищенням якості продукції. Водночас скорочення поголів'я в приватному секторі, зменшення кількості молокозаводів та зниження обсягів переробки свідчать про структурні проблеми галузі, зокрема – дефіцит інвестицій, обмежений доступ до інфраструктури та логістичних послуг, втрату ринків. Додана вартість виявилась вагомим показником ефективності переробки: найбільш вигідною є глибока переробка, зокрема виробництво дитячих сумішей, сирів та ковбас. Це свідчить, що зосередження зусиль на виробництві готової продукції, а не сировини, є економічно доцільним.

Водночас галузь демонструє здатність до адаптації: зберігається позитивна рентабельність, зростає частка високоякісної сировини, деякі підприємства нарощують експорт. М'ясо- та молокопереробна промисловість потребує системного підходу до модернізації, підтримки кооперації між фермерами та переробниками, впровадження інноваційних технологій та розвитку експортного потенціалу. За таких умов ланцюги доданої вартості мають стати основою для посилення економічної безпеки, зростання доходів у сільському секторі та стабілізації внутрішнього ринку в умовах війни.

Висновки. Переробна промисловість продукції тваринництва в Україні зазнає значних структурних змін під впливом зовнішніх і внутрішніх викликів. Основними тенденціями є: зростання промислового виробництва м'яса, особливо продукції птахівництва, та зниження частки особистих селянських господарств у загальному обсязі постачання сировини. Молокопереробна галузь стикається з істотним скороченням кількості підприємств, зниженням обсягів переробки молока та занепадом дрібних виробників, що, однак, супроводжується підвищенням ефективності роботи великих підприємств та модернізацією виробничих процесів. Незважаючи на кризові явища та наслідки

військових дій, галузь демонструє адаптаційні можливості, спрямовані на збереження стратегічного потенціалу. Відновлення та розвиток переробної промисловості потребує цілеспрямованої державної підтримки, стимулювання інвестицій у модернізацію підприємств, розвитку кооперації між виробниками сировини та переробниками, а також розширення експортних можливостей української продукції тваринництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриленко О. О., Букалова Н. В. Оцінювання показників споживчого маркування та якості креветок морожених // Стан та перспективи виробництва, переробки і використання продукції тваринництва : зб. матеріалів X Міжнар. наук. конф. студентської та учнівської молоді (м. Кам'янець-Подільський, 30 листоп. 2023 р.). Кам'янець-Подільський, 2023. С. 115–117. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/12030/1/ocinju_vannja_pokaznykiv.pdf
2. Лупенко Ю. Перспективи розвитку переробки сільськогосподарської продукції у повоєнній Україні : доповідь на сесії Загальних зборів Національної академії аграрних наук України / Національна академія аграрних наук України, 2024. 52 с. URL: <http://naas.gov.ua/upload/iblock/2ec/%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%2012.12.2024.pdf>
3. Гайдаєнко Ю. В., Корбич Т. С. Вплив віку на показники продуктивності вівцематок таврійського типу асканійської тонкорунної породи // Стан та перспективи виробництва, переробки і використання продукції тваринництва : зб. матеріалів X Міжнар. наук. конф. студентської та учнівської молоді (м. Кам'янець-Подільський, 30 листоп. 2023 р.). Кам'янець-Подільський, 2023. URL: https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/9137/Гайдаєнко_Корбич_тези_30.11.23_Подільськ..pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Барилевич О. М. Тваринництво: стан галузі та перспективи відродження. *Вісник ПДАУ*. 2018. Вип 6 (1). С. 18–22. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/18.pdf>

5. Лаврук О. В., Лаврук Н. А. Тваринництво: стан та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2020. № 22. С. 9–15.

DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.22.9>

6. Надходження сільськогосподарських тварин на переробні підприємства // Державна служба статистики України. 2023. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/sg/nptpp/arh_nptpp2023_u.html

7. Надходження молока на переробні підприємства // Державна служба статистики України. 2023. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/sg/nmpp/arh_nmpp23_u.html

8. Chagarovsky V. Prices Like in Europe: Reflections on the 2023 Year for Milk Producers and Processors in Ukraine // *DairyNews.today*. 2024. URL: <https://dairynews.today/global/news/prices-like-in-europe-reflections-on-the-2023-year-for-milk-producers-and-processors-in-ukraine.html>

9. Кабаш Н. Переробники молока тримають удар: попри втрату молокозаводів через агресію РФ українці мають вдосталь молочних продуктів // *Телеграф*. 2023. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/jekonomika-i-finansy/2023-06-28/5797633-pererobniki-moloka-trimayut-udar-popri-vtratu-molokozavodiv-cherez-agresiyu-rf-ukraintsi-mayut-vdostal-molochnikh-produktiv>

10. Тулуш Л. Щодо рівня промислової переробки молока в Україні // *Спілка молочних підприємств України*. 2024. URL: <https://uadairy.com/leonid-tulush-shhodo-rivnya-promyslovoi-pererobky-moloka-v-ukrayini/>

11. Середні споживчі ціни на товари (послуги) // Державна служба статистики України. 2025. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ct/sctp/Arch_sctp_u.htm

12. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності // Державна служба статистики України. 2025. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/orp/orp_u/arh_orp_u.html

31. Середні ціни виробників продукції // *МінФін*. 2025. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/production-prices/2022-12/>

REFERENCES

Barylovych, O. M. "Tvarynnystvo: stan haluzi ta perspektyvy vidrodzhennia" [Livestock: State of the Industry and Prospects for Revival]. *Visnyk PDAU*. 2018. <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/18.pdf>

Chagarovsky, V. "Prices Like in Europe: Reflections on the 2023 Year for Milk Producers and Processors in Ukraine". *DairyNews.today*. 2024. <https://dairynews.today/global/news/prices-like-in-europe-reflections-on-the-2023-year-for-milk-producers-and-processors-in-ukraine.html>

Haidaienko, Yu. V., and Korbych, T. S. "Vplyv viku na pokaznyky produktyvnosti viltsematok tavriskoho typu askaniiskoi tonkorunnoi porody" [The Influence of Age on the Productivity Indicators of Ewes of the Tavrian Type of the Ascanian Fine-wool Breed]. *Stan ta perspektyvy vyrobnytstva, pererobky i vykorystannia produktii tvarynnystva*. 2023. https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/9137/Гайдаєнко_Корбич_тези_30.11.23_Подільськ.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Havrylenko, O. O., and Bukalova, N. V. "Otsiniuvannia pokaznykiv spozhyvchoho markuvannia ta yakosti krevetok morozhenykh" [Evaluation of Consumer Labeling and Quality Indicators of Frozen Shrimp]. *Stan ta perspektyvy vyrobnytstva, pererobky i vykorystannia produktii tvarynnystva*. 2023. https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/12030/1/ociniuvannja_pokaznykiv.pdf

Kabash, N. "Pererobnyky moloka trymaiut udar: popry vtratu molokozavodiv cherez ahresiiu rf ukraintsi maiut vdostal molochnykh produktiv" [Milk Processors are Holding Back: Despite the Loss of Dairies Due to Russian Aggression, Ukrainians Have Plenty of Dairy Products]. *Telegraf*. 2023. <https://telegraf.com.ua/ukr/jekonomika-i-finansy/2023-06-28/5797633-pererobniki-moloka-trimayut-udar-popri-vtratu-molokozavodiv-cherez-agresiyu-rf-ukraintsi-mayut-vdostal-molochnikh-produktiv>

Lavruk, O. V., and Lavruk, N. A. "Tvarynnystvo: stan ta perspektyvy rozvytku" [Livestock: Status and Development Prospects]. *Ahrosvit*, no. 22 (2020): 9-15. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.22.9>

Lupenko, Yu. "Perspektyvy rozvytku pererobky silskohospodarskoi produktii u povoiennii Ukraini : dopovid na sesii Zahalnykh zboriv Natsionalnoi akademii ahrarykh nauk Ukrainy" [Prospects for the Development of Agricultural Product Processing in Post-war Ukraine: Report at the Session of the General Meeting of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine]. *Natsionalna akademiia ahrarykh nauk Ukrainy*, 2024. <http://naas.gov.ua/upload/iblock/2ec/%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%2012.12.2024.pdf>

"Nadkhodzhennia moloka na pererobni pidpriemstva" [Milk Arrival at Processing Plants]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. 2023. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/sg/nmpp/arh_nmpp23_u.html

"Nadkhodzhennia silskohospodarskykh tvaryn na pererobni pidpriemstva" [Arrival of Farm Animals at Processing Plants]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. 2023. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/sg/nptpp/arh_nptpp2023_u.html

"Obsiah realizovanoi promyslovoi produktii za vydamy dialnosti" [Volume of Industrial Products Sold by Type of Activity]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. 2025. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/orp/orp_u/arh_orp_u.html

"Seredni spozhyvchi tsiny na tovary (posluhy)" [Average Consumer Prices for Goods (Services)]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. 2025. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ct/sctp/Arch_sctp_u.htm

"Seredni tsiny vyrobnykiv produktii" [Average Prices of Product Manufacturers]. *MinFin*. 2025. <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/production-prices/2022-12/>

Tulush, L. "Shhodo rivnia promyslovoi pererobky moloka v Ukraini" [Regarding the Level of Industrial Milk Processing in Ukraine]. *Spilka molochnykh pidpriemstv Ukrainy*. 2024. <https://uadairy.com/leonid-tulush-shhodo-rivnya-promyslovoi-pererobky-moloka-v-ukrayini/>

Стаття надійшла до редакції 08.06.2025 р.

Статтю прийнято до публікації 22.06.2025 р.